

biblioteka verbarij

Lora Tomaš

Papir tvoje kože

Nakladnik
HENA COM
Biblioteka: *Verbarij*
knjiga 96.

Urednica: Jagna Pogačnik

Za nakladnika: Uzeir Husković
Glavna urednica: Nermina Husković
Lektura: Dinko Telećan
Dizajn naslovnice: Jasna Goreta
Oblikovanje teksta: Goran Stančić

Zagreb, studeni 2024., I. izdanje

Copyright © za hrvatsko izdanje Hena com, 2024.

Copyright © Lora Tomaš, 2024.

Knjiga je objavljena uz
potporu Grada Zagreba.

Sva prava pridržana. Niti jedan dio ove knjige
ne može biti objavljen ili pretisnut bez prethodne
suglasnosti nakladnika i vlasnika autorskih prava.

Lora Tomaš

Papir tvoje kože

roman

Hena.com

Ovo je fiksijsko djelo. Imena, likovi, institucije i događaji proizvod su autoričine mašte ili su fikcionalizirani, a svaka sličnost sa stvarnim osobama, živim ili mrtvim, sasvim je slučajna.

*N*eću se sjećati ovih dana, gotovo ničega. Bit će uvezeni u papirni hrbat bunila kao ova moja pisma tebi, nesposobni da se otisnu, da ikamo stignu. Bit ću zatočena u njima, čak i kad me ispljunu s druge strane, amorfnu, raskvašenu do kostiju. Sjećat ću se samo kupaojskih pločica na dodir, ledenih pod dlanovima i stopalima, i nesnosne vreline koja mi se uselila pod kožu. Tijela koje mi se prelijeva preko granica kože, kao da sam napokon dosegla svoja tališta. I tog bijesa koji me uvijek obuzima kad pomislim na tebe, kako te uvijek krivim, za sve te smrti, iako sam od tebe naučila da su mrtvi elementi ono što unosi sklad u aranžman, cjelovitost. Mrtve grančice i lišće, naplavljeno drvo. Uvijek si to naglašavala, bez obzira na to što si im znala produžiti život i do tri puta – cvijeću, kovčama, odnosima. Katkad za ovim istim stolom za ikebanu za kojim sam ti uvijek pisala, u kôdu vlastita materinjeg jezika, da K ne bi otkrio kakvo sam čudovište. Stolom na kojemu si držala svoje najbolje vaze i posude. Takozvane kenzane, plitke cvjetne držače s iglama na koje bi nabola stabljike da stoje uspravno. Velike škare i žice, pile i noževe, vodootporne ljepljive vrpce, alat svih vrsta. Imala si vješte ruke, za razliku od mene. Ruke od akcije. Bilje je moglo biti suježe ili

sušeno, da predstavlja različite stadije pupanja, cvata i sahnuća; podsjetnik da uvijek živimo u tri vremena. Grančice i stabljike u tri veličine da predstavljaju tri sfere: nebesku, zemaljsku i ljudsku.

Sjećaju li se mrtvi? Jesi li zaboravila?

Ovih šesnaest centimetara izloženih slojeva iverice posred tvoga stola, za nekoliko nijansi tamnijih od svjetlosmeđe, lakom premazane ploče, na mjestu gdje je jednom udario brid videorekordera, kao priručni meteorit. Brazdu koja otkriva mekoću i mrvljivost ispod kompaktne vanjšti-ne, hrapavu pod mojim prstima.

Možda je sve što si ikada htjela bilo uspostaviti sklad, pod svaku cijenu. Zamalo ti je to i uspjelo.

Prije

Sjeća se svog vrta, iako ga više nema. I njega, uspravnog među sunovratima; voća natučenog od pada u koncentričnim krugovima oko stabala. Ondje ju je učio igrati šah. Ona je zakopala svoju Crvenu kraljicu pod grm božikovine, jer ju je nervirala. Jer joj je on stalno radio o glavi. Čekala da izraste u crvenu žensku vojsku.

*A*ko mislite da ovo nije swing, možda biste trebali posjetiti doktora za ritam, dreči džingl Radija Ohio, američke stanice na koju sam se navukla. *Dobar dan, Ohio, kakav divan kišan dan*, cvrkuće voditelj u moju vrelu bangaloršku noć. Grad prevučen preko grada, kao fotografija preko fotografije. Samo glazba i vremenska prognoza, ali ni to mi ne pomaže da zaspim. Kroz sinkopirane taktove trube, našim nenamještenim sobama opet odzvanja onih nekoliko tonova marimbe. Iritantna, beskrajna petlja u mojoj glavi koju K katkad prekida time što prihvati poziv. Vidim kako mu se mijenja lice, stisnu usne, gravira čelo. Ili ga samo zamišljam takvog dok s ove strane vrata osluškujem kako mu se glas probija kroz grlo, hrapavo i nejednako, kao da je pijan.

Rekao sam vam da me više ne zovete, čujem ga kako izgovara taj potisnuti bijes, kako korača po kuhinji i odvrtće slavinu na najjače da mu mlaz zagluši riječi, da ne bih čula kad potom kaže da nema nikakve veze s tim.

Prijavit ću vas policiji, prijeti im, ponavlja da nema nikakve veze s tim.

Zatim posve gasi mobitel i baca ga na kuhinjski pult. Udaljava se od njega kao lik na pozornici. Nikad ne

govori o tome, ne izgovara rečenice koje mu izgovaraju s druge strane, koje bi ovdje stajale u kurzivu. Otvara hladnjak – zamišljam kako mu njegovo svjetlo kupa lice kao svetačko. Grabi vlažnu bocu piva, zalupi natrag vratima i prilazi prozoru dnevne sobe; lagano odmiče zastor i gleda na ulicu. Traži siluete pod lampama, kao da su jebena Lili Marleen. Navika koju sam pokupila od njega, ili on od mene, pitam se dok prilazim fiksним rešetkama uvijek otvorena prozora, praznih ruku.

Prevrtim ponovo svoje radnje od prije sat vremena, provjeravam jesam li zaključala sva vrata: ona dvostruka, staklena, na vrhu vanjskih stepenica, ona u hodniku i ova od moje sobe. Zatim neprimjetno odškrinem zastor, pukotinu u vanjski svijet, i udahnem miris topla biskvita iz slastičarnice prekoputa što mi se kao zubni konac provlači kroz pore: čajni keksi i kolači s glazurom u jarko otrovnim bojama – neonsko ružičasta, harlekinska zelena, cijan. Spužvaste lego kocke aranžirane u piramidalne strukture iza prljava stakla vitrine. Kad ih poželim, sjetim se da su samo znakovi, da ne možeš jesti jezik. Njihov miris isprepleten s hormonskom truleži rubinskih zrnaca nara u zdjelici koju sam odavno ostavila nasred tvoga stola prekrivši je listom papira, svejedno opkoljenoj mušicama. Ovdje ih ima cijele godine, narova, cijele godine je i svojevrsno ljeto, moj biološki sat trajno pošemeran.

Iznad slastičarnice, na betonskoj ogradi krovne terase, demon plazi jezik da odagna zlo, kao da jezik posjeduje takvu moć. Uz prugu preko puta Mosque Rода, šarena

crkvice sv. Antonija izranja iz lima i kartona slama, kič optimizma, ali ne zanima me sada on, previše me podsjeća na tebe. Zabijam pogled u leđa muškarca koji joj zapisava bočni zid, zatim povlači patent u slijepoj ulici tvoga sjećanja: gesta koju uvijek prati olakšanje, ove ili one vrste.

K je na sjeveru, fotografira tekstilne radnike u okolici Delhija. Projekt za koji je dobio državnu stipendiju. Njegov dosadašnji rad odiše *slatkim ludilom*, rekao je poznati indijski fotograf u obrazloženju koje je dostavio povjerenstvu. K je umjetnik koji je već ispunio sva obećanja.

Često ga nema kod kuće čak i kad je u gradu. Popodne, kad se vrati, pita jesam li već jela. To je i prvo pitanje koje postavlja vozačima rikši i taksistima čim se zavali odostraga. Pitanje koje se u ovom gradu koristi umjesto pozdrava. Prisno je, majčinski. Učas potone kroz slojeve psihe, na dno zdjelice, kao i svako drugo na koje nismo u stanju odgovoriti, ili ga postaviti.

Zato ga ništa ne pitam u vezi tih poziva.

Ne znam tko je s druge strane. Znam samo da su muškarci, da je sve nekako povezano, s tobom u središtu. K mi je rekao da su u pitanju nedovršeni poslovi, da me ne želi uplitati.

Jednom će mi objasniti, rekao je. Ne još.

Tražim ih, ali nalazim samo uobičajene sumnjivce. Muškarce koji vječito sjede ispod moga prozora, na ugašenim motorima. Puše i čekaju svoj red u muškom *salunu* ljepote *Džentlmen*, otvorenom dokasna.

Džentlmen nudi *svjež svadbeni* look, stoji rukom ispisano iznad ulaza valovitim trodimenzionalnim fontom Futura u plavoj i crvenoj boji: dramatičnost koja priziva indijske filmske plakate. Muškarci začesljavaju brkove nadolje, u apostrofe ili jednostruke navodnike. Uokviruju usta koja govore, ono što izlazi iz njih, kao trajni podsmijeh.

On bi volio da nije tako, ali još uvijek ne osjećam da je ovo moja kuća: tvoje je gotovo sve pokretno u njoj. Strankinja sam okružena tvojim predmetima. Uljez. Druga žena, iako znam da ti ne bi imala ništa protiv da ga dijeliš sa mnom.

Kuća je naša prva u ovom gradu na jugu, tvome gradu. Naš prvi pokušaj doma.

Tvoji su tanjuri, neki okrhnuti, porculanski, drugi metalni, s onim odjeljcima koji su me isprva podsjećali na zatvorske i školske kantine, ali su polako postali stvar stečenog ukusa, kao drama. Tvoj ekspres lonac, u kojemu kuham ista jela kao i ti, rižu i *dal*, ali ukusi i teksture potpuno su različiti, napola uspjeli, zauvijek ću ti biti pripravnica. Tvoju veliku drvenu zdjelu u kojoj si mijesila tijesto prenamijenila sam u zdjelu za salatu; kamenu tavu na kojoj si spravljala okruglice od prosenog brašna i *ma-sale*, K-ove najdraže, smatram nekovrsnim artefaktom i uopće ne koristim, tek povremeno prijeđem prstima preko nje da se uvjerim da tave mogu biti od kamena. Tvoj je i filter za južnoindijsku kavu koji sam ukrala iz tvog salona ljepote misleći da nijedna neće primijetiti. Tvoja plinska pećica na radnoj plohi u kuhinji – nova je jedino

plinska boca na koju smo je spojili. Pijemo iz tvojih čaša, usne priljubljujem na isto staklo s kojeg su isprani tragovi tvojih, ruke brišem o tvoje krpe. Spavamo na vašem madracu, i to mi se katkad čini kao oskvrnuće, a kojiput me obuzme nelagoda, čak i gađenje, ali ne želim povrijediti K, niti ulaziti u nepotrební trošak.

Možda sam samo navikla nalijegati u oris kredom koji je tvoje tijelo ostavilo na različitim površinama, još uvijek toplim.

Neki dan sam si zamalo smrskala lijevi kažiprst zabijajući čavle za tvoje slike na zidove dnevne sobe, ali K ih još nije izvukao iz sobice na krovnoj terasi vaše stare kuće, na drugome kraju grada, umotane u tvoje sarije. Isključivo botanički motivi u jarkim, eksperimentalnim bojama. Ekstravagantno cvijeće istrgnuto iz vlastita habitata, natjerano da pozira u tvojoj kuhinji. Tvoj fetiš, čak i nakon što si se, kao diplomirana sociologinja, zaljubila u kosu – jer nema biznisa do frizerskog biznisa, govorila si. Jer si ti zarađivala novac koji je *on* trošio.

Moje su jedino tanke vinske čaše, koje mi jedna po jedna pucaju u rukama kao argumenti bez pokrića, kao da imam *njegove* ruke. One su i jedino što smo ikada kupili, njih i nekoliko pamučnih plahti s uzorkom sitnih slonova ručno otisnutih drvenim blokovima i odgovarajuće jastučnice s patentima. Tamnomodre zastore jer su tvoje, na dnu kartonske kutije ispod praznog okvira tvoga kreveta, u međuvremenu izjeli moljci. Inače bih

dobila i njih, kao neku vrstu obrnutoga miraza.

Kao što smo od K-ove prijateljice Ishani, umjetnice koja je nedavno unajmila novi studio nedaleko nas, na poklon za useljenje dobili svjetiljku sa sjenilom od papira obloženog pčelinjim voskom među čije je listove sprešala nađeno cvijeće: čekićem i blokovima drva. Volim tu svjetiljku, naginje se preko ruba tvoga stola kao samoubojica. Kad je navečer upalim, vosak zamiriše a biljke isplivaju na pozadinskom svjetlu – krhke, dendritične sablasti, mrtav živčani sustav. Lampino blagotvorno olfaktivno djelovanje automatski je poništeno vizualnim.

Dobar pribor povećava izgleda, rekao mi je K kad mi je poklonio fino naliveo i bočicu s tintom koju uvijek držim nadohvat. Nije rekao za što.

Kad me nazove i pita kako sam provela dan, odgovaram da sam dobro, da pišem. Prešućujem opsesivni ritual s vratima. Činjenicu da spavam s velikim kuhinjskim nožem pod madracem, ili uopće ne spavam.

Kažem mu umjesto svega toga da i dalje nema vode u našoj četvrti. Ne znam što da radim, kažem, postaje neizdrživo. On mi ponavlja da se to često događa, da će grad u budućnosti sasvim presušiti, jer presušuju rijeke koje ga poje. Moramo se samo strpjeti. Zamolim ga da ipak provjeri, pa iz Delhija nazove gradsku vodoopskrbu u Bangaloreu i pita što se događa. Kažu mu da nema vode u našoj četvrti, da će grad u budućnosti sasvim presušiti. Moramo se samo strpjeti.

Kao i svako jutro prethodnih deset dana uzimam veliku plastičnu kantu pored ulaznih vrata i uputim se niz prašnu cestu na zajedničku pipu. Žene i djeca mi se smiju, izvikuju: bijela *madam* ide po vodu. Ne znaju ništa o mom povijesno vazalskom statusu.

Nadam se da nikada neću biti kao ti.

Zato palim cigaretu kad se vratim izvana. U kuhinji, u tvojoj spavaćici koju navučem samo kad nema K, kao da navlačim tvoju kožu. Moj mali eksces i demanti onog što sam maločas rekla, tvoja lagana pamučna spavaćica s blijedom čipkom na ovratniku, razderanom po šavu na jednome mjestu, kao da ju je netko pokušao strgnuti i našiti na nešto drugo, spavaćica u koju je K umotao tvoju staklenu posudu za voće kad je pakirao tvoje stvari, da se ne bi razbila u transferu.

Kuhinjska se vrata otvaraju, doduše jedva, na uski balkon pod stalnom opsadom golubova. Kad god iznosim plastičnu kadicu s mokrim rubljem, okrećem je vertikalno da bih je uopće mogla provući, pazim da nešto ne ispadne na tepih od sasušena ptičjeg izmeta iznad kojeg visi konopac. Nervi žica posvuda, a dolje na tlu, kruta polovica mrtvoga goluba po kojoj danima sniježe okršci žbuke i pepeo s mojih cigareta.

Susjedi ne smiju vidjeti moju otkrivenu kožu, bolje je tako, rekao mi je jednom K. Mogli bi to shvatiti kao provokaciju, kao nepoštivanje i čin neprijateljstva. Možda zato izlazim samo u ovoj spavaćici bez rukava, jer znam

da ti nikada ne bi, jer nisi padala na jeftine provokacije. Nisi ih smatrala učinkovitima, i možda si bila u pravu, iako sam na kraju i to dovela u pitanje. Tvoje sitne nedosljednosti, sklonost paradoksu. Moju nemogućnost da te sasvim razotkrijem, da shvatim što te pokretalo i zašto te K toliko volio, bespogovorno kao što se vole mrtvi, dok si još bila živa.

Zašto ja to nisam u stanju?

U 2:40 čujem zvono na ulaznim vratima. Prilazim akvarelnim obrisima s one strane dvostruka prljavog stakla. Puštam ga unutra. Muškarca, u mome mobitelu memorirana kao *Water Guy*. Gledam ga kako izuva japanke i bosim nogama nastavlja u kuhinju noseći dvadesetlitrsku plastičnu bačvicu s vodom na ramenu, znojan, izbočenih vratnih žila. Spušta je na sâm rub radne plohe, tako da pod njezinu pipu mogu neometano postaviti čašu ili lonac.

I on zna da nema K, otprilike dva tjedna; ja sam ta koja mu već drugi put otvara vrata, stroga i stisnuta. Vodeni muškarac prozire kroza sve to, zna da moram piti. Obuzima me sram pored njegova tinejdžerskog lica i kose prošarane sijedima, zbog tog odmaka koji unaprijed zauzimam. Ali on nam povećava izgleda, govorim si. Nisam sigurna za što.

Kad za njim ponovo zaključam vrata, zatekne me veličina praznog prostora, kao da ga sad vidim kroz njegove oči. Kao da je prostor jedino što sam htjela došavši ovamo, prostor koji ništa ne umanjuje, u kojemu mogu

misлити. Knjige su jedino čega iz dana u dan ima sve više: zbirke suvremene indijske poezije na engleskom i hindske kratke priče, za antologiju na kojoj radim s P. Stariji ženski putopisi, za mene. Botaničarke, lovkinje na leptire, pustolovke.

Preludij za putnicu Freye Stark i izbor iz dnevnika Isabelle Eberhardt.

Botanička slikarica Marianne North i njezina *Sjećanja na sretan život.*

Leptiri i kasne ljubavi Margaret Fountaine.

Isabella L. Bird, *To veliko onostranstvo.*

Jer se bojim nečistosti krajolika, jer uvijek radije putujem kroz tekst.

Spavam danju, kad polutamom spavaće sobe struje slike.

K je na njezine velike prozore pričvrstio vunenu deku kad sam tek sletjela u grad, u četiri ujutro. Da me ne probudi svjetlo, rekao je, otpočetak pažljiv. Deku ovdje visi već godinu dana, pretvorila je sobu u kino dvoranu.

Kroz okrugle rupice gornjih rubova provizorna zastora tekuća se ulica projicira naopačke iznad našeg madraca. Žutozelene autorikše bljesnu pa ispare. Kišna stabla šire svoje filigranske krošnje nadolje, a korijenje im je negdje gore, crpi život iz zraka.

U Gradu vrtova stabla cvatu u svako doba godine, u tu svrhu pomno birana kad se grad još planirao. Grada je s vremenom sve više, a stabala sve manje. *Ptice pjevaju noću, a stabla cvatu kad ne bi trebala,* pročitala sam u kolumni

jednoga gradskog novinara. Zbog zatrovana zraka i sve većih temperatura. Žele se reproducirati dok još stignu.

Zasljepljujuće bijele kačkane kapice na muškarcima iz susjedstva ne spadaju im s glave dok oni samouvjereno vise s pravca ceste, hodajući njime odozdo. Za razliku od Bajum Baduma, tog spazma bijele linije, moji šetači ne psuju i ne hiperventiliraju kad joj se nađu na kraju, ne zahtijevaju boga iz mašine. Samo nastavljaju, nevidljivi, nekamo izvan okvira.

Promatram ih, sigurna iz ove pozicije, te muškarce umanjene i fragilne, gotovo pa komične, sve dok nešto najednom ne prekine prijenos – kakav oblak ili kiklopski trup kamiona – i svjetlo iscuri, a oni izblijede u nijemu pozadinu zida.

Gledam je kao praznu stranicu. Ne znam hoće li podnijeti ono što slijedi.

Kakva idiotarija – damsko sedlo, suknje i jahanje postrance, mislila je B. Nekim čudom ili ironijom, ako si žena, ponor ti se uvijek nađe slijeva. Dogodi li se što na usku putu, *nemaš kamo sjašiti doli u zjapeći bezdan.*

Želim li da mi ubaci cimeta u čaj? pita me pjesnik i spusti pladanj kolačića raznih sastava i oblika na drveni stolčić koji je prethodno privukao do kauča na kojemu sjedim. Na stoliću ispred mene nema mjesta, prepun je knjiga. Zbirke pjesama njegovih prijatelja, uglavnom mrtvih. Roman Cyrusa Mistryja, *Sjaj pepela*. Radi s njima što hoćeš, kaže i pruža mi metalni tanjurić na čijim stijenkama načas bljesne odraz rasplesanoga boga s drvenog postolja u kutu. Kimnem, a pjesnik razlomi jedan štapić i spusti okrške u šalicu, intenzitet čaja izoštren je ovom intervencijom.

Nizak i tanahan, u bijeloj *kurti* i bijelim hlačama, doima se gotovo eteričnim. Busen sijedih brkova iznad tankih usta i sjajna ćelava glava kao istaljena od metala.

I on je jednom bio mladi antologičar, kaže mi, zna kako je to. Nada se da su autori prema meni bolji nego što su svojedobno bili prema njemu, kaže, iako ne može reći da su svi bili baš tako loši, naravno, inače ne bi bilo antologije.

Priča o drugim piscima, možda bih voljela znati, kaže.

M-ov je roman sjajno napisan, ali ga žene uglavnom ne vole – previše droge i seksa, i psovki na hindustanskom. S

je čovjek od grada, a ne pera, iako se voli drugačije predstavljati. Ja sam pjesnik, kaže i kad ga ne pitaju, ali nije pjesnik, daleko od toga, eventualno kakav prozaik. On sâm četrdeset je godina šutio, kaže. U toj pauzi između dvije zbirke bavio se književnom kritikom, zbog čega nije stigao pisati poeziju. Sad, s odmakom i iskustvom, smatra da se radilo isključivo o lijenosti; ne vidi ni smisao u pisanju o pisanju, a još manje u pisanju o napisanome. Ostario je, ne misli ponavljati greške. Sasvim se posvetio osluškivanju duhova, koji sve više zbijaju redove oko njega. Osjeća tu tisku, to zgušnjavanje. Ono što čuje prevodi u stihove. Ne radi više ni osnovne stvari po kući.

Osvrne se oko sebe, pažljivo, kao da nešto provjerava, privijajući toplu šalicu čaja na prsa. Soba je napadno uredna i puna biljaka u dobrom stanju. Posred zida iza pjesnikovih leđa trzne se krupni gekon, pomični dekor na inače golom zidu, ali ostane ukopan u mjestu. Nekoliko puta jezikom ovlaži oči, jer njegova vrsta nema kapke. Jezik je u tim trenucima jedino živo na njemu.

Antologičari su uvijek autori u ormaru, zar ne? Na čemu zapravo radim, pita me pjesnik i bezglasno spusti šalicu čaja na sâm rub stolića – bljesak vrtoglavice.

Zaista želi znati?

Zašto ne, kaže, i shvatim da me njegovo pitanje zateklo, kao kad me, dan ranije, dvadesetogodišnji mađioničar amater i parapsiholog Dinesh, u svojoj bombajskoj kuhinji na devetom katu, još uvijek žvačući ostatke ručka koji smo naručili iz obližnjega kašmirskog restorana,

zamolio da se telepatski povežem s njegovom prijateljicom, aktualnom indijskom Miss Universe. Simpatična visoka djevojka velikih stopala na prozirnim platformkama, koja mi je to prijepodne nadugačko pričala o svojem nomadskom djetinjstvu u Singapuru i Melbourneu i Hong Kongu dok smo uvlačile mirisni dim iz nargile na Dineshovu kauču – perzijska jabuka, rekao je Dinesh – sad je stajala dva metra od mene; porub njezine crne minice bio je u ravnini sa sudoperom. Zatvorila sam oči i pokušala joj prizvati lice u koje sam do maločas netremice zurila. Dinesh je stajao tik do nje, toga se jasno sjećam, iako sjećanje treba pažljivo rekonstruirati čak i s tako malim vremenskim odmakom. Na prozoru iza mene ocrtavali su se drugi neboderi i vrhovi dizalica, prigušena tutnjava grada koja nam je oplakivala bubnjiće, toliko ustrajno da je više nismo ni primjećivali. Sve što smo si ikada rekli bilo je protisnuto kroz nju kao voće kroz višestruku gazu. Čuli smo što smo htjeli čuti; ekstrahirali značenja po nahođenju, po nužnosti.

Osjetila sam kako mi njegovi prsti miluju nadlakticu, posve lagano kretao se od mog ramena prema unutarnjoj strani lakta, kao da opisuje začetak spirale. Preneražena, otvorila sam oči i ugledala njegovu šaku ovijenu oko bicepsa misice koja se fotogenično osmijevala – njegov dodir putovao je kroz vrijeme.

Dinesh će za godinu dana svoje tehnike iskušavati na bolivudskim zvijezdama i arapskim šaicima, njegova će slika biti u svim važnijim novinama. Ali kamo je nestala fantomska ruka koja me dodirivala?

Nisam si to pitanje postavila tek u Dineshevoj kuhinji, već i mnogo ranije. Otkako sam stigla na potkontinent, imala sam osjećaj da držim jedan kraj toga nevidljivoga sinestetskog užeta, a nešto nepoznato držalo je drugi. Znala sam to po njegovoj napetosti. Ali uže je s druge strane završavalo u mraku, i nisam mogla vidjeti tko je ili što na njegovu kraju. Ovaj grad, zemlja, ti? Ja, ali neka druga? Pokušavala sam uže povući k sebi, privući to nešto bliže, ali činilo se da je jedini način bio da se pipkavo krećem po njemu, ruku pred ruku, riječ po riječ kojima sam punila bilježnice.

Bila sam marljiva sakupljačica prizora, zvukova i mirisa, moje poslanice tebi iz svijeta živih. Zvonca i mrmor molitve u sumrak i svitanje iz hrama preko puta našega drugog stana. Muškarci koji izvode jogu smijeha u parku preko puta našega trećeg stana, kraj fontane u obliku ružičasto-plava labuda, njihovo usiljeno, suludo smijanje koje me uvijek guralo preko ruba. Petrikor jednog lipanjskog popodneva, u vrtovima Središnje gradske knjižnice. Grad težak kao i ja, kad sam mu se htjela sklupčati pod plitke temelje i zaspati. Isklijati nakon kiša.

Sve me podsjećalo na nešto što nisam mogla imenovati, na neku emociju do koje nisam uspijevala doći; bilo je iskidano, u komadićima, kao razbijeno zrcalo. Delta K-ove brade. Slijepi pjevači *bhadana* koji u predvečerje meandriraju među farovima vozila kraj tržnice Tippasandra držeći se za fragilne ruke, slijepci što vode slijepce; rasporena nangka s onim embrijskim mesom koje ima okus po gumenim bombonima, kao da nije ništa prirodno, toliko ljepljivo da moraš prvo kokosovim uljem premazati ruke

a tek onda primiti plod – voda bi samo pojačala njihovu ljepljivost, upozoravali su me znanci.

Prije nekoliko mjeseci bila je sezona nangka. Bilo ih je posvuda.

Njemu ne bi smetalo da ga recikliraju, kaže mi pjesnik, zatečen mojom šutnjom. Materinji mu jezik izumire, odgovara mi na ranije postavljeno pitanje o farsiju. Njegov ga je narod davno ovamo donio, ali jezik nije pustio korijenje. Ni tornjevima tišine više nije mjesto u gradu – strvinara je sve manje, a druge ptice samo raznose ljudske organe, ispuštaju ih po okolnim balkonima. Građani jutrima izlaze popiti čaj ili kavu, a dočeka ih nečija jetra.

Nekada je Bombaj bio milostiviji prema svojim stanovnicima, veli.

U taksiju natrag razmišljam o taksijima. Voljela bih jednom vozaču ponuditi paušalnu svotu i pustiti ga da bira ulice, onoliko dugo koliko mu moj novac nalaže. Jer si i ti radila slično, rekao mi je K kad smo se tek upoznali. Sjela bi u taksi ili autorikšu i rekla vozaču da krene, bilo kud, dat ćeš mu znak kad poželiš da stane. Muškarci su se čudili, s vremena na vrijeme negodovali, ali bi te svejedno poslušali. Stali bi kad bi im rekla da stanu; sigurno ti se sviđalo što si na to mogla računati. Poslije bi te gledali kako podignutom rukom dozivaš drugog, nastavljaš ili se vraćaš odakle si krenula, najčešće samo kući. Kao da je i tvoja odlučnost bila potrošna. Bila je kružna.

Kretala si se, kaotično, da maskiraš svoju statičnost. Da je se ne bi morala odreći.

A i jer su taksiji najbolji ulaz u grad, zar ne? Lim navučoš kao dodatnu kožu, kao štit, iako se ovdje toliko često čini da su stvarne kolizije zapravo nemoguće. Sav taj metal i staklo što ti neprestano nalijeću na tijelo, samo da bi te mimoišli u posljednji tren, neokrznutu.

Volim tu igru; i ti si je voljela.

To sinkronizirano razmicanje vozila i gomila koje se

za nama uvijek iznova bešavno sastavljaju, kao posjekotina koja odmah zarasta. Bez ožiljka.

Rekao mi je da trebam pričekati, pjesnik, kad sam mu kasnije rekla da još nisam posve sigurna o čemu zapravo pišem. Baš to jutro, za stolom, za doručkom, odbačena peteljka grozda podsjetila ga je na ljudske arterije. Kora naranče izgleda kao koža stare osobe. Ali to su izolirane slike, rekao mi je. Poprime značenje jedino ako ih uspiješ povezati s vanjskim ili unutarnjim svijetom. Same za sebe, one su tek pametno samopovlađivanje.

Ja sam i dalje zurila u koru naranče, Priya, tek naslućivala kožu.

Možda još ne znam postaviti prava pitanja, ne kao što si ti znala. Je li ovako u redu, je li sad bolje? Prehladno, pretoplo, prebrzo? Samo recite. Kako se osjećate?

Žene nisu osjećale bol, zato su voljele razgovarati s tobom tijekom tretmana. Jedna ti je Goanka priznala da se osjeća kao Krist kad joj rašpaš otvrdnule pete. Nema na čemu, rekla si joj, i tako je rasla baza tvojih klijentica: neke su dolazile čak iz Chennaija, Kolkate, prekooceanske dijaspore. Samo radi tih pitanja, da čuju vlastite odgovore na njih.

Dobro je, odgovorim vozaču nakon što frkne cigaretu koju je dopola popušio, zvučno pljune na cestu i pita me može li zatvoriti sve prozore i upaliti klimu na najjače. Preplavi me osjećaj klaustrofobije, ali sad bar mogu pustiti da mi šal koji sam dotad držala preko usta lišen funkcije padne u krilo. Nečujno ga zamolim da ne provjerava

prečesto unutarnji retrovizor, da me ne podsjeća da sam žena. Molba je uslišana, jer me nijednom nije podsjetio da je muškarac – zahvalna sam mu na nepažnji koju mi poklanja. Šutljivi lađar, pušta me na miru i gleda preda se. Nema me, osim u kadrovima koji se nižu. Stakla ne boderu obložena vitrajima zalazećeg sunca, katedrale novinskih redakcija i sjedišta farmaceutskih korporacija, a ispod njih rijetki i razrovani pločnici i pokretnine šatora. *Ko je tebe učio voziti, majkojepče, sestrojepče, idiote*, čujem s one strane prozora kao kroz vodu, i sjetim se kako K ponekad više ukliješten tvrdim strujama prometa dok mu odostraga stišćem organe utrobe dišući kroz njegovu košulju, a koža njegova vrata postaje reljefna, nabrekle vene fino ocrtane. I on se jedino u prometu osjeća sigurnim, zaglušen histerijom truba, brundanjem benzinskih i dizelskih motora, pa te pušta da se digneš, kao ulje na površinu vode. Ne ti, nego činjenica da te nema.

Da smanjim klimu? pita me vozač, a potom naglo za koči, moje ruke polete prema naprijed, kralježnica zaleluja kao bič i opali natrag u sjedalo. Klepet je nesnosan: cimballi i bubnjevi. Stali smo da propustimo pogrebnu povorku. Kroz prednje staklo ugledam tijelo na nosilima, zavijeno u bijelo, i mirisni dim. Jedna mu se ruka klatari, neprimijećena, iznad pognutih glava rodbine, kao namjerna greška na ozbiljnim i svetim slikama. Umjetnikov potpis, pokušaj humora ili način da kaže da je on ovdje jedini bog?

Vozač stane namještati bijelu krunicu što se klata s retrovizora, tek sam je sad primijetila. Pogleda u retrovizor

i prvi put zaista progovori, priča mi o drugom dolasku Krista, na krnjem engleskom. Kaže mi da se nedavno preobratio, da u kršćanstvu nema kasti, nema više ili manje vrijednih, a svi imaju što jesti. Jedino mu nije jasna logistika uvozne vjere, kaže mi i pita za točne koordinate zagrobnog života.

Posljednji put K te vidio na nosiljci, u sjedećem položaju. Da ti je bilo više od sedamdeset, tako bi te i pokopali, s podvijenim nogama i rukama položenim u kri-lo, kao meditanticu. Ali bilo ti je tek pedeset i šest. Tvoje lice fokalna točka elaborirana cvjetnog aranžmana. Manje od dvadeset i četiri sata nakon smrti, kako nalažu propisi *đangama*. Još svježe, tijelo se prvo zatrpa vrećama i vrećama cvijeća, pospe solju a tek potom zemljom. Savršen kompost. Sadnica. Tvoje ozbiljno lice nad licima prijatelja, rodbine, klijentica. Ono koje si im dotad uskraćivala, kojeg si ih pošteđivala, više nije imalo drugog izbora.

Lica su najviše svoja bez nas.

Bila je druga godišnjica tvoje smrti, a ja sam tek došla u tvoj grad. K me odveo na tvoj grob da bismo izveli kratak obred. Da se napokon upoznamo, nas dvije, rekao mi je stišćući u šaci sitne glave crvenih ruža dok smo ih birali na obližnjoj tržnici cvijeća, njih i vijence jasmína koje nam je prodavač utrpao u bijele plastične vrećice, laticice još vlažne od škropljenja. Za ostalo će se pobrinuti tvoja mlađa sestra. Starija je odavno odselila u Arizonu; nikad je nisi uspjela posjetiti.

Zamišljala sam je sličnijom tebi, tvoju mlađu sestru, robusno vedrom i punijom, ali doimala se plaho kad sam je nešto kasnije ugledala kako se, sitna, u pratnji muža i tridesetogodišnjeg sina, užurbano spušta stazom. Pozdravila nas je očima i odmah se dala na posao. Još uvijek zadihana, iz sinovih je ruku uzela i na prašno tlo spustila torbu s ritualnim potrepštinama i prinosima. Pažljivo ih je vadila i aranžirala na dva palmina lista koja joj je prethodno dodao muž: rižu, kari od povrća, salatu od svježih krastavaca, pržene pogačice od lećina brašna, mini banane, mango, kokos. Na bakreni tanjur spustila je prstohvat kurkume, cinobera i nekoliko zrna riže, sve skupa prstima pomiješala s vodom i u vidu točkica nanijela oko slova tvoga imena.

Priya, jedino što je bilo urezano u komad kvadratna kamena u koji sam zurila kao da ću te time dozvati iz mrtvih. Tvoje ime na latinici, za razliku od karnatačkih zavijutaka na ostalim grobovima, na kojima se uglavnom kočio Šivin penis kao središnji dio *dipe*, posudice za prinose. Potencija u smrti, kao da valja umrijeti muški, iako su neki od vijenaca prebačenih preko jednostavnih, sivkastih spomenika nalik svetištima bili hrskavi, sasušeni.

Klesaru će trebati još sedam godina da ugravira tvoje puno ime i godinu rođenja i smrti, za koje je već primio novac. Dotad ćeš ostati samo *Priya – draga*. Samo to intimno oslovljavanje u kamenu, kao početak epistole.

Draga Priya, ponavljat ću na ovim stranicama svjesna da će ova sintagma uvijek biti svojevrсни pleonazam,

saharinski višak, moj pokušaj da se uljuljkam u prisjećanje, ili zaborav. Poput tvoje sestre koja je kasnije kadila i mrmorila, glasa automatiziranog drevnošću tog obreda, pomislila sam da više nikada neće zašutjeti. Titrava i lomna, imala je i nešto izdržljivo u sebi, neki otpor ugrađen u to ptičje tijelo, podmukli prkos. Bila je sposobna za svašta, učinilo mi se, ali ta joj sposobnost vjerojatno nikada neće zatrebati, samo zato što je već tu. A mogla je to biti i zavist, zamjeranje tebi, i kako si sve dramatično privela kraju. Kako si uvijek bila i ostala u centru pažnje, čak i ovako.

Njezin ju je sin netremice promatrao, nepomičan i suhonjav, više ideja tijela nego tijelo. Muža nisam ni primjećivala, stajao je iza nas, na sigurnoj udaljenosti. Praznovjeran i nezainteresiran. Kad mu je dala znak, oprezno je prišao bliže i svi skupa smo, desnom rukom pridržavajući isti tanjur, opisali tri kruga u smjeru kazaljke na satu. Čekali dok su se oko nas skupljale ptice.

Uskoro ih je bilo toliko da ih nismo uspjeli prebrojati, sve vrane oko tvoga groba. Svako malo, nova bi se pridružila njihovim redovima na korijenju i granama kišnih stabala, na prašnu tlu, susjednim grobovima. Motrile su nas, uvijek na odstojanju. Očekivali smo da povuku neki potez u odgovor na naš, ali to se nije događalo. Samo su stajale ondje: mrka, pernata straža. Jato vrana na engleskom se naziva *ubojstvo*, sjetila sam se dok me obavijao onaj isti težak miris *dhupa* koji će se na mene spustiti još jednom u dalekoj budućnosti, kad ću te sama doći tražiti

ovamo i neću te naći, bez obzira na latinicu tvog imena u moru nečitkih znakova, kad će mi muškarac omotan plavim *dhotijem*, s potkožnom kvrgom nasred čela, pijana, kapilarama premrežena pogleda, reći da požurim jer se groblje zatvara u šest. U šest izlaze zmije, reći će, to je njihovo vrijeme, moraš ići. U hotelskoj ću sobi kasnije preslušavati zvukovni zapis na svome mobitelu i čuti glasno graktanje vrana, pa otegnuti ton neke ptice koju neću prepoznati. Potom kako nešto snažno udara o tvrdu površinu.

Bila je neobična, plavih očiju i presijavajućega crnog perja. Pojavila se niotkuda taman kad smo krenuli s tvoga groba, i blago zakrivljenim bijelim kljunom počela odmjereno kljucati rižu. Nije se žurila, niti je izgledalo da se previše zamara vranama, triput većim od sebe. Nakostriješeno perje na njezinu vratu bilo je znak da ih ipak vidi.

Odakle sad ona? pitala sam se. I koje je vrste? Nitko od nas nije znao.

K je fotografirao prizor, neupadljivo kao i uvijek. Uokolo nije bilo ptica poput nje.

Jebena kučka, prošlo mi je kroz glavu. *Jebena hazarderka i ovisnica*.

K je jučer opet vrisnuo u snu. Samo sam mu nježno spustila dlan na usta, potom na rame, okrenula ga na desni bok i usporila vlastito disanje da sinkronizira njegovo. Poslije mu je rame bilo mokro od moga znoja – pustila sam ga da se ondje sasuši kao premaz laka na drvu, sjetim se dok izlazim iz taksija i žurim prema željezničkoj stanici Churchgate, dok trčim pored pasa s mjestimice razdrtom kožom koji leže ispred istočnog ulaza, pod bijelom fasadom načičkanom klima uređajima, preko puta bež art déco zgrade kina Eros i indosaracenske raskoši željezničke uprave, plošni od neuhranjenosti, poput uzorka psa na prašnu i zasjenjenu betonu, kad se polako odlijepe odande i podignu pogled, naćule uši što izgledaju kao da su izreckane cik cak škarama, psi koji ne shvaćaju da nemaju nikakve šanse, da se ne može ići uokolo tako načet, da mišić nije krzno.

Trčim i kad se nađem unutra, ispod metalne konstrukcije svoda i ventilatora na dugačkim i tankim vratovima. Kraj višenamjenskih štandova ovjenčanih ulančanim paketićima čipsa i čistačima cipela što sjede na tlu, vječito u stanju pripravnosti. Jedna djevojčica pruži ruku, ali je brzo spusti jer shvati da se naša interakcija ne stigne

dogoditi; izbjegavam dječake koji prodaju čaj. Mirisi me poklapaju jedan za drugim, miješaju se i hlape: kardamom, mokraćna, mentol. Osim znoja, ništa se ne hvata za mene. Steže me u grlu i plućima dok uskačem u gradski vlak koji vozi na sjever, prema Bandri, kad je vlak već krenuo. Zauzimam prvo slobodno mjesto; imam sreće, vagon je dupkom pun, kao i onaj sljedeći. Kapljica znoja sklizne mi niz kralježnicu, čitavom njezinom dužinom. Pa još jedna, i to me podsjeti da imam solidnu osovinu. Puls mi usporava kako kadrovi nanosa smeća i skloništa od najlona ubrzavaju; spuštam pogled na ruke pune knjiga koje mi je poklonio pjesnik, sve one zbirke pjesama mrtvih prijatelja za koje nije mogao pronaći vrećicu sad smještam u krilo.

Je li ih se htio riješiti? Ili im pokušava osigurati posmrtni prijevod na mali europski jezik? Njegovi prijatelji, balast na njegovu kavenom stoliću, proslijeđeni dalje.

Vani, prevjesi jarkih cerada i dekorativne geste koje graniče s ironijom: zastori s cvjetnim uzorcima na ulazima soba veličine prvih televizora. Kanali govana što vriju i komadi čiste odjeće na konopcima iznad njih. Palme i moralne vertikale nebodera u pozadini. Vrane i galebovi što kljuckaju za hranom. Crno i bijelo.

Usta su mi obložena metalom, kao da sam čitavim putem dovde pod jezikom prevrtala novčić.

Studentova su stisnuta. Sjedi preko puta mene zureći u laptop koji balansira u krilu. Znoji se i vrzma naizmjenice pogledavajući ekran pa mene, zbijen između dva

muškarca, kao i ja. Vlak često i nenadano koči, naša se koljena s vremena na vrijeme taknu. Student se pravi da mu dodir ne smeta.

Okruženi smo drugim mladim muškarcima, uglavnom u košuljama, poslovno plavim, sintetičkim, remen kožnate torbe teče im dijagonalno preko prsa; neki su začepili uši slušalicama, čujem sjeckanje glazbe u njima, drugi razgovaraju na mobitele držeći se slobodnom rukom za metalne ručke koje vise sa stropa i zveckaju kao gusto postavljeni ukrasni elementi; treći su obgrlili ruksake na prsima, pokušavajući se svesti na najmanju moguću mjeru. Još muških tijela na širom otvorenim ulaznim vratima, napinju se prema van hvatajući vjetar, njihove košulje nadimaju se kao jedra zategnuta tetivom ruke koja stiže ručku. Kao da te košulje gone vlak naprijed.

Discipliniran ženski glas recitira stanice. Oslanjam se na njega kao na logiku.

Razmišljam o tebi. Sjetim se kako si ipak najviše voljela živo cvijeće. Uglavnom sezonsko, katkad egzotično – krizantema, rajska ptica, sa svim onim pankerskim šiljcima umjesto latica, kako vlastitu gravitaciju nosi na vrhu zelene kičme, primjećivala si. Kako sama za sebe, u jednostavnoj vazi, izgleda kao da se uspjela oduprijeti zakonima fizike, kao da nije samo cvijet nego i ptica.

Svakog bi četvrtka u svome dnevnom boravku, za našim stolom, održavala radionice ikebane, okupljajući podjednako besposlene susjede i nacionalne prvake u aranžiranju. Kroz minimalističke aranžmane cvijeća

i grančica učila si ih kako da rafiniraju svoju unutrašnju arhitekturu, strukturiraju raspršenost, kako da pažljivim baratanjem nečim tako krhkim razviju vlastito *cvjetno srce*. Promišljenim biljnim instalacijama zapravo si ukazivala na negativni prostor oko svega, na prazninu ili *ma* na japanskom.

Na karnatačkom, *ma* je skraćeno za majku. Majka kao negativni prostor? Je li to ono čemu si težila?

Je li to ono čemu težim?

Kad nam se koljena taknu i šesti put, student se ukoči, odigne svoje tanahno tijelo od sjedala čvršće stisnuvši laptop da mu ne ispadne na pod. *Madam*, vikne zgrčivši se od glave do pete, na rubu suza. Držite svoje noge za sebe.

Gledam ga, netremice, potom spuštam pogled prema svojim nogama: i dalje ne znam kamo bih s njima. Jedan mi se muškarac unese u lice: Što uopće radiš ovdje, u muškom vagonu? Zar nemaš oči?

Kad konačno krenem prema izlazu, osjetim ih u ramenima: muškarce koji počinju ubrzavati, isprva lagano, a potom dobivaju na zamahu do trenutka kad će pokušati proći jedni kroz druge. Kroz mene.

Dišem o tuđu dijafragmu, plitko, nečija ruka spušta mi se na grudi, druga na donji dio leđa; dišem u rever muškarca kojemu ne vidim lice jer nema mjesta da podignem glavu; plešemo. Intima na koju nisam pristala, bliskost koju nisam tražila. Kao moja i tvoja, draga Priya.

Potom udarac odostraga, između lopatica, izbija mi zrak iz pluća. Polomit će mi kosti, ovi muškarci, ali neću ni primijetiti jer će me u mjestu držati njihove.

Napnem mišiće i uprem u njih svom snagom, mičem ih od sebe, prema zidu, laktovima u leđa i trbuhe, nemam obzira, dišem kroz njihovu kožu, izvlačim kisik iz njihove koštane srži, dok se kroz njihova tijela ne probijem na sigurno, na zrak.

Izvukla sam se, kažem ti ispod glasa kao da slušaš, kao da si ikada slušala. Stisnem se leđima uz pregradni zid do vrata, dlanovima nadolje, i pustim ih da se kao bujica izliju na peron. Propustim svoju stanicu i izađem na sljedećoj.